

YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK MUAMMOLARI

Fayziyeva Nodira Sobirovna- JDPU, Umumiy psixologiya kafedrası o'qituvchisi
Xotamova Zulfiya-JDPU, Psixologiya (amaliy psixologiya) yo'nalishi talabasi

Annotasiya: Ushbu maqolada nikoh va oilaviy munosabatlarning barqarorligi yoshlarning oilaviy hayotga tayyorligiga bog'liq bo'lib, bu erda turmush qurishga tayyorlik oilaviy turmush tarziga hissiy ijobiy munosabatni belgilaydigan shaxsning ijtimoiy-psixologik munosabatlari tizimi sifatida tushuniladi.

Kalit so'zlar: Nikoh, oila, tarbiya, munosabatlar, farzand, jamiyat, turmush, oilaviy munosabatlar, yoshlar, ota-ona, shaxs, axloqiy-psixologik tayyorgarlik.

Zamonaviy oilaning eng muhim ijtimoiy vazifasi kelajak oila boshlig'ini tarbiyalash, ya'ni yosh avlodni nikoh va oilaviy munosabatlarga tayyorlashdir. Bunga salbiy jarayonlarning kuchayishi: oilaviy turmush tarzining tanazzulga uchrashi, nikoh va oilaviy munosabatlarning muqobil shakllarining keng tarqalishi, oila obro'sining pasayishi, farzand ko'rish zarurati, ajralishlar va oila ichidagi zo'ravonliklarning ko'payishi sabab bo'lmoqda.

Zamonamizdagi oilaviy hayotning eng yaxshi an'analari va yangiliklarini o'zida mujassam etgan yosh, mustahkam oilani barpo etishning dolzarbligi jamiyatning ma'naviy-axloqiy inqirozi va ijtimoiy hayot inqirozidan chiqish yo'lining ajralmas va eng muhim qismidir. Zamonaviy oilaning eng muhim ijtimoiy vazifasi yosh avlodni nikoh va oilaviy munosabatlarga o'rgatishdir.

Nikoh va oilaviy munosabatlarning barqarorligi yoshlarning oilaviy hayotga tayyorligiga bog'liq bo'lib, bu erda turmush qurishga tayyorlik oilaviy turmush tarziga hissiy ijobiy munosabatni belgilaydigan shaxsning ijtimoiy-psixologik munosabatlari tizimi sifatida tushuniladi. Zamonaviy oilaning eng muhim ijtimoiy vazifasi kelajak oila boshlig'ini tarbiyalash, ya'ni yosh avlodni nikoh va oilaviy munosabatlarga tayyorlashdir. Bunga salbiy jarayonlarning kuchayishi: oilaviy turmush tarzining tanazzulga uchrashi, nikoh va oilaviy munosabatlarning muqobil shakllarining keng tarqalishi, oila obro'sining pasayishi, farzand ko'rish zarurati, ajralishlar va oila ichidagi zo'ravonliklarning ko'payishi sabab bo'lmoqda. Yoshlarning jamiyatdagi mavqei, rivojlanish tendentsiyalari va istiqbollari, avvalambor, uning kelajagini belgilab bergani bilan jamiyat uchun katta qiziqish va amaliy ahamiyatga ega. Bu yerda yoshlarning nikoh va jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida oilaga munosabati muhim o'rin tutadi. Dunyoning aksariyat qismlarida nikohning o'rtacha yoshi o'sib bormoqda va o'n yil avvalgiga qaraganda, dunyo bo'ylab o'smirlik davrida kamroq nikohlar sodir bo'lmoqda. Hozirgi vaqtda oilaviy munosabatlarda sezilarli o'zgarishlar ro'y

bermoqda. Ko'pgina mamlakatlarda munosabatlarning yangi turi tobora keng tarqalmoqda - ro'yxatdan o'tmagan nikoh. Biroq, yoshlarning qadriyat yo'nalishlari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oila yoshlar uchun asosiy qadriyat bo'lib qolmoqda. Yoshlar sotsializatsiya jarayonida ota-onalarning oilasidan yordam va yordam izlaydilar va ular o'zlarining bo'lajak oilasini insonparvarlik va axloqiy tamoyillar asosida qurishga tayyor, lekin shu bilan birga ularda juda katta psixologik bilim va ko'nikmalar etishmasligi mavjud. Bu asarda yoshlarning oilaviy hayotga tayyorligini shakllantirish muammosining ko'p jihatlari qatorida zamonaviy jamiyatda oila va nikohning ijtimoiy rolini to'g'ri anglash, fuqarolik huquqiy ongining mavjudligi ko'rsatilgan. Binobarin, yoshlarni oilaviy hayotga maqsadli tayyorlash zarurati ham nikoh-oila munosabatlarini yanada rivojlantirish, uning shaxsning har tomonlama barkamol rivojlanishiga xizmat qilishi, ham o'zaro munosabatlarga nisbatan erkaklar va ayollar, oilaviy hayot haqida noto'g'ri qarashlarni bartaraf etish bilan belgilanadi. Pedagog va psixologlarning ta'kidlashicha, yosh avlodni oilaviy hayotga tayyorlash uning yosh rivojlanishining barcha bosqichlarida amalga oshirilishi kerak va ta'limning umumiy muammolaridan ajralmasdir. Shaxs qismlarga bo'lib shakllanmaydi va bir sohada ta'limning etishmasligi boshqa sohada uning natijalarini buzadi. Insonni oilaviy hayotga, ishlab chiqarish faoliyatiga yoki jamoat hayotida faol pozitsiyani egallashga alohida tayyorlash mumkin emas. Oila shaxsning axloqiy va aqliy tarkibini tashkil etuvchi asosiy va ijtimoiy asosdir. Oiladagi psixologik iqlim va uning a'zolari o'rtasidagi munosabatlar har qanday yoshdagi shaxsning ishlab chiqarish faoliyatiga, ijtimoiy vazifalarni bajarishiga, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga bevosita ta'sir qiladi. Jinsiy tarbiya, yoshlarni nikoh va oilaviy munosabatlarga tayyorlash dolzarb va murakkab pedagogik muammolardan biridir. Oila tarbiyasi jamiyatda yosh avlodni tarbiyalash shakllaridan biri sifatida, V.A. Suxomlinskiyning fikricha, ota-onalarning, barcha oila a'zolarining maqsadli harakatlari va kundalik hayot va oilaviy munosabatlarning bolalarga ob'ektiv ta'sirini o'z ichiga oladi. O'qituvchi bolalarning oilaviy tarbiyasi tajribasini tahlil qilib, "Ota-onalar va bolalar o'rtasidagi mavjud munosabatlarga ega oila birinchi intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy tarbiya maktabi ekanligini" ko'rsatdi. V. A. Suxomlinskiyning chuqur ishonchiga ko'ra, oila bolalarda axloqiy tuyg'ularni singdirishning asosiy maktabi bo'lishi kerak va bu axloqiy g'oyalar va tushunchalarni shakllantirish, axloqiy tuyg'ularni rivojlantirish, axloqiy e'tiqodlarni rivojlantirish, xulq-atvor ko'nikmalarini va odatlarini shakllantirishni anglatadi. Nikohgacha ta'limga katta hissa qo'shgan V.A. Suxomlinskiyning aksariyat hollarda nikohning asosiy motivi "sevgi" deb hisoblagan. Biroq, "sevgi" ni nikoh motivi sifatida ataganda, yoshlar bu so'zga turli xil ma'nolarni qo'yishadi. T.A. Florenskaya bu so'zning uch xil tushunchasini belgilaydi: sevgi - jinsiy jalb qilish; sevilish zarurati sifatida sevilish; dominant sifatida sevgi. Nikoh haqida gapirganda, nikoh ittifoqiga kirish istagi va unga kirishga tayyorlik darajasi bir xil tushunchalardan uzoq ekanligini unutmasligimiz kerak. Psixologlarning fikricha, shaxsning turmush qurishga

axloqiy-psixologik tayyorgarligi oila hayotini tartibga soluvchi talablar, majburiyatlar va xulq-atvorning ijtimoiy standartlari butun majmuasini idrok etishni anglatadi. Bularga quyidagilar kiradi:

- turmush o'rtog'ingiz, bo'lajak farzandlaringiz oldida yangi mas'uliyat tizimini qabul qilishga tayyorlik va ularning xulq-atvori uchun javobgarlik;
- oila ittifoqining boshqa a'zolarining huquq va qadr-qimmatini anglash, insonlar o'rtasidagi munosabatlarda tenglik tamoyillarini tan olish;
- har kungi muloqot va hamkorlikka intilish, qarama-qarshi jins vakili bilan o'zaro munosabatlarni muvofiqlashtirish, bu esa o'z navbatida yuksak axloqiy madaniyatni nazarda tutadi;
- boshqa odamning odatlari va xarakter xususiyatlariga moslashish va uning ruhiy holatlarini tushunish qobiliyati. Bunday etuklikka bir kechada erishilmaydi va ko'plab omillarga bog'liq. Birinchi omil - er va xotinning, keyin esa ota va onaning rollarini bajarish uchun psixologik tayyorgarlik va qobiliyatga bo'lgan ehtiyoj. Har bir ijtimoiy rol o'z ijrochisiga qo'yiladigan ma'lum umidlarni o'z ichiga oladi. Shuning uchun, er va xotin bo'lishga tayyor bo'lish, bu umidlar (ya'ni, huquq va majburiyatlar) haqida aniq bo'lishni va ularni bajarishga tayyor bo'lishni anglatadi.

Psixologik tayyorgarlikdan tashqari, oilaning eng muhim tarkibiy qismlari erkak va ayol o'rtasidagi funktsional-rol munosabatlaridir. Oilaning roli, birinchi navbatda, bolada turmush o'rtog'i sifatida umumiy qabul qilingan xulq-atvor me'yorlariga nisbatan yo'nalishlar va munosabatlar to'plamini shakllantirishdir. Xususan, bu o'zini ma'lum bir jins vakili sifatida identifikatsiya qilish, er va xotin o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni belgilaydigan jamiyatda mavjud bo'lgan hayotiy qadriyatlarni qabul qilishdir. Bundan tashqari, bolalikdanoq yaqinlar haqida hissiy va hissiy idrok etish stereotiplari shakllana boshlaydi. Psixologlar va sotsiologlar tomonidan olib borilgan ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, yigit va qizlarning kelajakdagi oilaviy hayoti haqidagi g'oyalari ota-ona oilasida o'z-o'zidan shakllanadi - uni takrorlash istagi yoki hamma narsani boshqacha qilish istagi sifatida. Oila an'anaviy ravishda o'smir shaxsining ijtimoiy ahamiyatga ega qadriyatlari va munosabatlarini shakllantirish va rivojlantirish va uning ijtimoiylashuvida etakchi ijtimoiy institut bo'lib qolmoqda. Oilani sotsializatsiya qilishning asosiy usuli - bu bolalar kattalar oila a'zolarining xatti-harakatlarini nusxalashdir. Ijtimoiylashuvdagi qiyinchiliklar, agar bola boshqa oilalarda ko'rgan narsaga zid bo'lgan ota-onaning noto'g'ri, g'ayrioddiy xatti-harakatlari bilan boshqarilsa, paydo bo'ladi. Oilada o'rganilgan ma'lumotlar jamiyatda qabul qilingan qadriyatlar va me'yorlardan farq qilishi va hatto ularga zid bo'lishi mumkin. Oila, qoida tariqasida, o'zining ijtimoiy va qadriyat yo'nalishini shakllantiradi, u bolalarga o'tadi. Oilaning xulq-atvori va ijtimoiy me'yorlari bir-biriga zid bo'lmagan taqdirda, shaxsni shakllantirish jarayoni nizolarsiz davom etadi. Bugungi kunda yosh avlodni ijtimoiylashtirishning eng faol davri iqtisodiy

va siyosiy beqarorlik va an'anaviy qadriyatlarning parchalanishining og'ir sharoitlarida sodir bo'ladi. Shuning uchun ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida oila yangi qadriyatlar va xulq-atvor normalarini shakllantirishning samarali vositasi bo'lishga chaqiriladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

- 1.Собирова, ФН (2024). Психологические особенности учащихся начальных классов. *Wire Insights: Журнал Innovation Insights* , 2 (2), 16–18.
2. Файзиева, Н. С. (2023, January). СОСТОЯНИЕ ИЗУЧЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕНИЯ В ПСИХОЛОГИИ. In *International Conference of Education, Research and Innovation* (Vol. 1, No. 1, pp. 121-126).
3. Fayziyeva, N. (2022). KICHIK YOSHDAGI MAKTAB BOLALARNING KOMMUNIKATIV QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISH. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 2(12), 211-215.
4. Нодира, Ф. (2018). Профессионально значимые качества и умения преподавателя иностранных языков. *Достижения науки и образования* , 1 (7 (29)), 83-85.
5. Azarova, E.A. Axloqiy ong'dagi gender stereotiplari muammosi: diss . Ph.D. Fil. Fanlar./ E.A. Azarova. - M., 2000 - 130 b.
6. Andreeva, T.V. Oila psixologiyasi: darslik. nafaqa / T.V. Andreeva. - Sankt-Peterburg: Rech, 2004. - 244 p.
7. Kovalev, S.V. O'rta maktab o'quvchilarini oilaviy hayotga tayyorlash / S.V. Kovalyov. - M.: Ta'lim, 1991 - 128 b.
8. Sysenko , V.A. Yangi turmush qurganlar o'z qarashlari, mulohazalari, baholashlari oynasida / V.A. Sysenko . - M.: Mysl, 1985 - 164 b.
- 9 . Suxomlinskiy, V.A. Tanlangan pedagogik asarlar: 3 jildda / V. A. Suxomlinskiy. – M.: Ta'lim, 1980 – 3 jild – 640 b.
10. Suxomlinskiy V.A. O'g'limga maktublar: Talabalar uchun kitob./ V.A. Suxomlinskiy.- 2-nashr. – M.: Ta'lim, 1987 – 128 b.
- 11.Cherkasova, V. Yu. Zamonaviy davrda nikoh yo'nalishlarini shakllantirish va amalga oshirishdagi qarama-qarshiliklar: mavhum . dis . Ph.D. ijtimoiy . Fanlar: 22.00.06 / V. Yu. Cherkasova; Ural. davlat nomidagi universitet A. M. Gorkiy. - M., 2004. - 18 b.
- 12.Собирова, ФН (2024). Психологические особенности учащихся начальных классов. *Wire Insights: Журнал Innovation Insights* , 2 (2), 16–18.
- 13.Файзиева, Н. С. (2023, January). СОСТОЯНИЕ ИЗУЧЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕНИЯ В ПСИХОЛОГИИ. In *International Conference of Education, Research and Innovation* (Vol. 1, No. 1, pp. 121-126).
- 14.Fayziyeva, N. (2022). KICHIK YOSHDAGI MAKTAB BOLALARNING KOMMUNIKATIV QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISH. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 2(12), 211-215.

15. Нодира, Ф. (2018). Профессионально значимые качества и умения преподавателя иностранных языков. *Достижения науки и образования* , 1 (7 (29)), 83-85.

16. Fayziyeva, nodira. (2024). BOSHLANG'ICH MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA ALOQA KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH SHAKLLARI VA USULLARI. *Журнал Педагогике и психологии в современном образовании*, (I). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8721>

17. Sobirovna, F. N. (2024). Psychological Characteristics Of Primary School Students. *Wire Insights: Journal of Innovation Insights*, 2(2), 16-18.

18. Fayziyeva, N. (2022). KICHIK YOSHIDAGI MAKTAB BOLALARNING KOMMUNIKATIV QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISH. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 2(12), 211-215.

19. Kamolova, S. (2022). АБУ РАЙХОН БЕРУНИЙНИНГ МАЪНАВИЙ СОҒЛОМ АВЛОДНИ ТАРБИЯЛАШ ҒОЯСИ. *Журнал Педагогике и психологии в современном образовании*, 2(2). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/5568>

20. Odiljonova, K. (2023). O'QUVCHILARDA SOG'lom tafakkurni rivojlantirishning psixologik xususiyatlari. *Fan va innovatsiyalar* , 2 (B4), 267-272.

21. Odiljonova, X. (2024). O'QUVCHILARDA VALEOLOGIK TAFAKKURNI O'STIRISHNING NAZARIY ASOSLARI. *Журнал Педагогике и психологии в современном образовании*, 4(1), 3-11. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/941>

22. Amonxonova, Y. (2024). "MEN" KONSEPSIYASI INSONING O'ZINI-O'ZI ANGLASHI MASALALARI. *Журнал Педагогике и психологии в современном образовании*, 4(1), 44-49. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9513>

23. Amonxonova, Y. (2024). INNOVATSION TA'LIM MUHITIDA MAKTAB RAHBARINING ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA KASBIY KOMPETENTLIKNING MOHIYATI VA UNING XORIJIY MAMLAKATLARDA O'RGANILISHI. *Журнал Педагогике и психологии в современном образовании*, 4(1), 50-61. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9514>

24. Amonxonova, Y. (2024). INNOVATSION TA'LIM MUHITIDA UMUMTA'LIM MAKTABLARI RAHBARLARINING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK VA INNOVASION BOSHQARUVI HAMDA AXBOROT TA'MINOTI. *Журнал Педагогике и психологии в современном образовании*, 4(1), 12-20. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9412>

25. Qarshiboyeva, G., & Odiljonova, X. (2022). ЎҚУВЧИЛАРДА ВАЛЕОЛОГИК БИЛИМНИ ОШИРИБ БОРИШ АСОСЛАРИ. *Журнал Педагогике и психологии в современном образовании*, 2(5).

26.Odiljonova, K. (2023). O‘QUVCHILARDA SOG‘lom tafakkurni rivojlantirishning psixologik xususiyatlari. *Fan va innovatsiyalar* , 2 (B4), 267-272.

27.Abdurazizkhan, A. Y. (2023). PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF ETHICAL ATTITUDES IN STUDENTS BASED ON AXIOLOGICAL APPROACHES. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 15, 216-220.

28.Alibekov, D. (2024). TA‘LIM TIZIMINING BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 4(1), 27-31. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9447>

29.Alibekov, D. (2020). Socio-philosophical basis of educational system development. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 10 (90), 24-26. Soi: <http://s-o-i.org/1.1/TAS-10-90-6> Doi: <https://dx.doi.org/10.15863/TAS.2020.10.90.6>

30.Alibekov D. СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ //Журнал музыки и искусства. – 2021. – Т. 2. – №. 2.

31.Alibekov, Davron. “Sharq mutafakirlarining ta‘lim-tarbiya borasidagi qarashlari.” *Журнал музыки и искусства* 2.1 (2021).

32.Alibekov, D., & Abduraqibova, D. (2023). TA‘LIM TIZIMINING STRATEGIK RIVOJLANISHIDA INNOVATSIYALARNING AHAMIYATI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 3(1).

33.Alibekov, D., & Abduraqibova, D. (2023). TA‘LIM TIZIMINING STRATEGIK RIVOJLANISHIDA INNOVATSIYALARNING AHAMIYATI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 3(1).

34.Alibekov, D. (2023). JAMIYAT TARAQQIYOTIDA TA‘LIM TIZIMIGA INNOVATSION YONDASHUVNING STRATEGIK AHAMIYATI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 3(3), 168-173. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9137>

35.Amonxonova, Y. (2024). INNOVATSION TA‘LIM MUHITIDA MAKTAB RAHBARINING ZAMONAVIY TA‘LIM TIZIMIDA KASBIY KOMPETENTLIKNING MOHIYATI VA UNING XORIJIY MAMLAKATLARDA O‘RGANILISHI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 4(1), 50-61. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9514>

36.Amonxonova, Y. (2024). “MEN” KONSEPSIYASI INSONING O‘ZINI-O‘ZI ANGLASHI MASALALARI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 4(1), 44-49. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9513>

37.Odiljonova, X. (2024). “MEN” KONSEPSIYASIGAYONDASHUVLARNING O‘ZIGA XOSLIGI . *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 4(1), 62-70. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9515>

38. Fayziyeva, nodira. (2024). YOSH OILALARNING IJTIMOIIY VA PSIXOLOGIK MUAMMOLARI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 4(1), 85-90. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9547>

39. Баратуллаева, Д. (2024). AYOLLARDA STRESS KECISHI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 4(2), 48-52. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9695>

40. Баратуллаева, Д., & Ortiqova, K. (2024). YOLG'ZLIK TA'SIRIDA HAYOTIMIZDA RO'Y BERADIGAN O'ZGARISHLAR. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 4(2), 144-148. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9802>